

ב"מ קיט

משה שווערד

1. ספר דבר יעקב

ט] אמר ר' שמעון כל שהעליון יכול לפשוט את ידו וליטול הרי הוא שלו - פירש"י ר"ש מעיקר הדין ס"ל כר"מ שהיו של עליון כיון שיונק משל עליון, אלא שמה שאינו יכול להגיע אליו מפקיר, וכן פירשו התוס' [לעיל קז. ד"ה אילן]. ויוצא לפ"ז שלענין מוכר אילן וערלה, יסבור ר"ש [שקיי"ל כוותיה כדאמר בסוף פירקין] כמו ר"מ שהיו של בעל הקרקע וחייב בערלה.

והרמב"ם [שכנים ד-ט] פוסק כמו ר"ש דמתנן, ולענין ערלה פוסק הרמב"ם [מע"ש י-ט] כמו ר' יהודה שאילן היוצא מהגזע פטור מערלה. ומקשה הלח"מ [הל' שכנים] שאם הרמב"ם פוסק כר"ש א"כ ס"ל כמו ר"מ ששדינן בתר עיקרו. ומתוך הלח"מ [וכ"כ בהג' הגר"א] שהרמב"ם חולק על רש"י, ומפרש שר"ש סובר כמו ר' יהודה שלא שדינן נופו בתר עיקרו, ומעיקר הדין הכל שייך לתחתון, ומ"מ העליון נוטל עד היכן שיכול לפשוט ידו כיון שבידו ליטול את עפרו, ואע"פ שגם התחתון יכול למלאות גינתו, מ"מ טעמא דעליון יכול ליטול את עפרו עדיף. ולכאורה קשה דא"כ העליון יטול הכל, מבאר הפרישה [קסז-א] כיון שלתחתון יש טענה שיכול למלאות גינתו, לכן ר"ש עושה פשרה שעליון יטול עד מקום שידו מגעת, ותחתון יטול השאר.

הרמב"ן מקשה על רש"י שמפרש שר"ש כמו ר"מ, הרי קיי"ל כר"ש, ולענין ערלה קיי"ל כר"י שיש כלל ר"מ ור"י הלכה כר"י. לכן הרמב"ן מפרש שר"ש סובר מעיקר הדין כמו ר' יהודה שהכל שייך לתחתון, אלא שתחתון מפקיר לטובת העליון עד היכן שיד העליון מגעת, כיון שיוצא מתוך עפרו ותחתון ירא שמא יטול את עפרו.

2. ספר דבר יעקב

י] רד"ה והשאר וכו' ועליון הוא גופיה אפקורי מפקר להו לגביה וכו' - הרש"ש, גידולי שמואל ומהר"ם שיק מקשים שקיי"ל כב"ה [פאה פ"ז מ"א] שהפקר אינו חל אא"כ מפקיר לכל. ואילולא דברי רש"י היה אפשר לפרש שאינו מפקיר אלא נותן מתנה לתחתון.

הנה"מ [קסז-א] מביא ספר יערות דבש שמקשה במה קנה התחתון, הרי אויר חצירו אינו קונה כשאין סופו לנוח, למ"ד [לעיל יב. וקב.] שאויר שאין סופו לנוח אינו קונה, ולכן כתב היע"ד שהתחתון צריך לעשות בו מעשה זכיה. הנה"מ חולק וסובר כיון שיונק מאויר חצירו הוי שלו, אלא שכל זמן שהעליון לא הפקיר, הוי יניקת שרשים עדיף, אבל אחר שהעליון מפקיר הוי של תחתון כיון שיונק משלו.

ולפ"ז מתורץ קושית האחרונים שהפקר אינו חל אא"כ מפקיר לכל, דלפי הנה"מ ניהא שאמנם העליון מפקיר לכל, ואעפ"כ הוי הפקר רק כלפי התחתון שהוא לבד יכול לזכות, כיון שיונק מחצירו. לכאורה אפשר לתרץ קושית היערות דבש שכאן עדיף כיון שמונח כן קבוע באויר החצר. ואפשר שתלוי בחקירת הדב"א [ח"א סימן כא-ז] וש"י ר' אלתנן [סימן לז] שחוקרים הא דאויר חצר קונה, האם הוי דין שכשם שקרקע קונה כך אויר חצר קונה או דרק קרקע קונה אלא שדבר הנמצא באויר נחשב כאילו מונח על הקרקע. ולפי הצד שאויר קונה י"ל שתלוי קבוע באויר עדיף.

3. ספר שערים מצויינים בהלכה

אמר ר"ש כל שהעליון יכול ליטול את ידו וליטול הרי הוא שלו והשאר של תחתון.

לכל העולם, וכתב בחי' מהר"ם שיק דמכאן ראה למש"כ בתשו' נוב"י (מהד"ת י"ד סי' קנד) דהיכי דמפקיר אדעתא דאחד שהוא ברשותו או בידו מהני, וכאן הוי רק כיאוש ועדיפא מזה, דבכה"ג אפשר דקני לכו"ע. הקשה במהר"ם שיק, במאי זכי ליה האי תחתון, ופירש דזה מטעם הפקר ב"ד הפקר, דהב"ד מוקמי ברשותיה, עי"ש בזה. ויש להעיר שכמה פוסקים סוברים שאין כח ביד ב"ד לאוקמי ברשות אדם דבר שאינו שלו, וב"ד יש להם כח רק להפקיר ולא להקנות, עי' המצויין בפת"ש (ח"מ סי' ב) ושד"ח (מער' ה כלל נט, ופאה"ש סי' יב) ובדברינו במס' גיטין (לו: ד"ה רבא). ועי' ביערות דבש (ח"כ דרוש טו) ומה שהעיר עליו בנתיבות (רס"י קסז).

4. ספר דבר יעקב

ד] בעי רב ענן מגיע לנופו ואין מגיע לעיקרו מגיע לעיקרו ואין מגיע לנופו מאי – לפי גירסתנו הבעיה כשאינו מגיע לכל האורך, אלא לנוף בלי עיקר או לעיקר בלי הנוף. הרא"ש גורס רק מגיע לנופו ואין מגיע לעיקרו, וכן גירסת הרמב"ם [שכנים ד-ט הובא בהג' הגר"א], משום שאם מגיע לעיקר ואין מגיע לנופו ליכא ספק, כיון שבכה"ג מיקרי מגיע, שמחמת שמגיע לעיקרו יכול לקחת הכל. הרא"ש מקשה מה הבעיה, כיון שהעליון יכול להגיע ולתלוש הנוף ודאי אינו מפקיר הנוף שיכול להגיע אליו, ואם עי' תלישת הנוף בתלש מהעיקר גם את זה אינו מפקיר.

הב"י [סימן קסז] מתרץ שהוא מתבייש לתלוש העיקר עם הנוף, כיון שחבירו כשיראה שנתלש העיקר יטען שהוא נכנס לחצירו ומשם עקר העיקר, ולכן מעיקרא מתיאש ממנו. ומוסיף הב"י שלפי גירסתנו זה הספק לגבי מגיע לעיקרו ולא לנופו, שיתכן שמתביש ליקח כל הנוף פן חבירו ילעז עליו שנכנס לתוך חצירו ותלש משם, ולכן מתיאש מעיקרא.

5. ספר שערים מצויינים בהלכה

בעי רב ענן כו' מגיע לנופו ואין מגיע לעיקרו מאי תיקו. תמה הרא"ש, למה עלתה בעיא זו בתיקו, כיון שהעליון יכול ליטול בפשיטות יד אינו מתייאש ממנו, ומן השאר הוא מתייאש, כי הוא בוש לשאול רשות מחבירו שירד למטה ויקחנו, א"כ שפיר מיפשטא, כל שהעיקר יתלש עם הנוף של עליון, והשאר לתחתון. ותירץ הב"י (רס"י קסז) שהוא בוש לתלוש העיקר ע"י הנוף, כי חבירו יראה שחסר העיקר מחלקו, ויאמר שהוא נכנס לתוך גינתי שלא מדעתי ועקרו, הלכך מעיקרא מתייאש ממנו, כדי שלא יאמר חבירו עליו גנאי וכו', ועי"ש עוד בזה. [ועי"ש שחמה הב"י על הרי"ף למה לא הזכיר בעיא זו]. ולפ"ז מפרש בתו"ח דצ"ל דבוש נמי ליאנס, כי חבירו יראה שהוא יותר משיעור פשיטות יד ויאמר שהוא נכנס בתוך גינתי ותלש, לכך מעיקרא מפקיר ליה. ועי' מש"כ בסמ"ע (סק"ג) ובטו"ז (שם).

6. ספר דבר יעקב

ה' תיקו - כתב ההג' אשרי בשם ר"ח שיחלוקו. המאירי כתב יחלוקו, ואם נטל אחד מהם אין מוציאם מידו. הטור [סימן קסז] כתב שמספק יחלוקו, ואם נטל אין מוציאם מידו. ומדייק הב"ח מלשון הטור שדוקא אם נטל עליון אין מוציאם מידו, אבל אם נטל תחתון מוציאם, ומקשה מאי שנא.

7. ספר דבר יעקב

ו' אמרוה קמי דשבור מלכא - פירש"י מלך פרס. ומקשה המהרצ"ח שאסור ללמד תורה לגוי [סנה' נט.]. ותירץ כיון שכאן הוי שאלה בדיני ממונות, למי שייך הירק בינתיים, וגם בני נח נצטוו על הדינים, לכן השאלה נוגעת גם לדיניהם, ודינים שלהם מותר ללמדם.

8. ספר שערים מצויינים בהלכה

אמרוה קמיה דשבור מלכא. פרש"י שבור מלכא ממש ומלך פרס היה ובקי בדינים וכו'. והקשה בהגהות מהרצ"ח הא קי"ל [עי' בתוס' חגיגה יג. ד"ה אין] אין מוסרין דברי תורה לנכרים, וא"כ איך למדו תורה עמו. ותיירץ דבן נח מצווה על הדינים, ודבר זה מכלל דינים הוא, ולכן מותר ללמוד זה עמהם. וע"ע במהרצ"ח במס' סוטה (לה:). וכבר קדמו ביערות דבש (דרוש טז ד"ה והנה) בכל זה, ויעי"ש דלפ"ז כיון דבן נח מצווה על אמה"ח, א"כ צריך ללמוד עמהם דיני איסור והיתר בתערוכות וכו', ומזה למד שבור מלכא דיני סכין של איסור דצריך נעיצה, עי' במס' ע"ז (עו: וכו'). וכ"כ בשו"ת שרידי אש (ח"ב סי' צב) דללמוד עמהם דיני נזקים בכלל דינים שבזה נצטוו. אבל בספר חרדים (פ"ד מ"ע מד"ק התלויות בפה – לו) כ' שהגם שכ"כ התוס' (חגיגה שם) דבז' מצות מותר ללמד, מ"מ בזה"ק (ח"ג עג. פ' אחרי) מחמיר מאוד ולא חילק. ולהעיר דבעין יעקב (חגיגה שם) העתיק דברי התוס', דלאחר שניתנה תורה אף ז' מצות אסור ללמד. / אמנם עי' בשד"ח (פאה"ש מעד' א כלל קב) שהאריך הרבה בזה, והביא (ד"ה והנה הרמב"ם) ממש"כ הרמב"ם בשו"ת פאר הדור (סי' ג) שיכול ללמד לנכרים ז' מצות שלהם [ועי' ברמב"ם מלכים פ"י ה"ט], והשכר והעונש, שיש כמה מהם שיחזרו למוטב, [עי"ש דע"כ שזה כוונת הרמב"ם, דדוקא בז' מצות מותר, דאל"ה סותר עצמו, ועי' בשו"ת הרמב"ם הוצאת מק"נ]. ונראה לפרש אמרוה קמיה דשבור

מלכא, היינו שסיפרו לו המעשה שאנו עושים כדברי ר"ש, ואין בזה ענין של ד"ת לעכו"ם. כתב ביש"ש (ב"ק פ"ג ס"ט) דלא שרי ללמוד תורה לעכו"ם אפי' משום שלום מלכות, אם לא בגזירה והכרח וסכנה, ואוי לאותם במדינות ספרד ולועז וארץ ישמעאל הלומדים עמם עבור הנאתם ותשלום שכרם, שמילדים בנים לע"ז כי אח"כ מתהפכים למינות כו' וגדול עונם מנשוא כו'. ובמהרש"א (חגיגה שם) פי' דאין מוסרין היינו הטעמים שלהם, ומשו"ה נקט בגמ' אין מוסרין, ולא אין למדין. ובה שפיר מיושב, דהכא לא מסרו לו טעמו של ר"ש. אמנם עי' בשד"ח (שם ד"ה אולם) שהאריך לבאר שגם המהרש"א לא קאמר רק בז' מצות שלהם, שבה אסור למסור טעמם וסודם כו', ובשאר מצות אפי' בלא הטעמים אסור עי"ש. ובה"ק הנ"ל מחמיר אפי' באות זעירא דאורייתא, וכ"ה

זה בפוסקים. ועי' בשו"ת מהר"י אסאד (א"ח סי' ד) ובמשיב דבר (יו"ד סי' עז) ובשו"ת מחנה חיים (ח"א סי' ז) ובתקלין הדתין (שקלים יג.) ובסה"ק מאור ושמש (ר"פ חוקת) שכתבו לחלק בין תורה שבכתב שמותר לתורה שבע"פ שאסור. ועי' בהסכמת השו"מ לשו"ת מהר"י אסאד שדחה דבריו. וכן בשו"ת הד"ר (להגאון מנינוב, ח"ב סי' כט-קמ) הקשה ע"ד המאור ושמש. ועי' בהגהות מהר"ץ חיות (חגיגה שם) שהביא כן מהשטמ"ק (כתובות סו"ב). אך יש שדחו ראייה זו דהתם קאי לההר"א בגמ' ולמסקנא אסור, עי' שד"ח שם. ועי"ש דמד' הוזה"ק והרבה פוסקים שאסרו גם אל"ף ב"ת מפורש שאין לחלק בין תושב"כ לתושב"ע"פ. [ובשו"ת אג"פ הג"ל כ' מדפנשיה לחלק בין תושב"כ לתושב"ע"פ, ולא ראה כל הג"ל]. ועי' בשו"ת מנח"י (ח"ג סי' צח) מש"כ עוד בזה. וכבר הארכנו עוד בזה במס' חגיגה (שם ד"ה אין) ובמס' יבמות (מו. ד"ה ומדיעין) ובמס' סנהדרין (נט. ד"ה עכו"ם) ובמס' ע"ז (מד: ד"ה וכשיצא).

